

Neformální vzdělávání rodin na příkladu herních aktivit festivalu barokní kultury Hortus magicus

PETR HUDEC

ÚVOD

Neformální vzdělávání rodin se v české společnosti děje (mimo jiné) v historickém prostředí, které má v této oblasti obrovský potenciál. S akcentem na genius loci totiž zrcadlí, z čeho jsme vzešli, kdo jsme a kam směřujeme (Foltýn, 2008, s. 9).

Patřilo k dobrému zvyku vyrazit o víkendů či o prázdninách s rodinou na hrad či zámek. Za uplynulá desetiletí – či spíše již staletí¹ – se kodifikovala představa tradiční prohlídky s průvodcem, která je velkou částí veřejnosti vyžadována právě v této podobě. Na druhou stranu je dnes tato forma zpřístupnění památek kritizována (viz např. Brezina, 2014), neboť veřejnost má zkušenosti s alternativami z domova i ze zahraničí, které (mimo jiné) charakterizuje větší míra participace účastníků. Prohlídky památek se ocitly v nebývalé konkurenci na „trhu volnočasových aktivit“, a pokud jejich podoba nebude reagovat na potřeby návštěvníků, ztratí o ně

zájem. V důsledku toho nebude péče o památky trvale udržitelná. Britský politolog John Holden v této souvislosti upozorňuje, že v demokratických společnostech 21. století rozhodně nelze spoléhat na to, že by pouhá existence stávajících kulturních institucí kulturní hodnoty automaticky vytvářela. Kulturní hodnoty jsou podle něj „vytvářeny na základě vztahů, které kulturní instituce udržují s veřejností. Neboť veřejnosti jsou, jakožto dotované z veřejných prostředků, odpovědné“ (Holden, 2006, s. 18). Pokud bychom akcentovali individuální a komunitní odpovědnost za kulturní dědictví, lze se vztáhnout k výroku, který Antoine de Saint-Exupéry klade do úst lišce v knize *Malý princ*: „Pro ten čas, který jsi své růži věnoval, je ta tvá růže tak důležitá“ (1984, s. 79). Nejde tedy už jen o ochranu dědictví z minulosti, ale také o posilování odpovědnosti za dědictví, které vytváříme pro budoucnost.

Ve stále rychleji se měnícím světě jsou tedy i správci památek nuceni přehodnotit

¹ Prvním zpřístupněným objektem pro veřejnost byl zřejmě clam-gallasovský zámek Frýdlant, a to od roku 1801 (Kubů, 2011, s. 37–38).

stávající formy prezentace a interpretace památek. Citujme zde myšlenku z románu *Gepard* z prostředí sicilské šlechty: „Chceme-li, aby všechno zůstalo tak, jak je, musíme změnit všechno“ (Tomasi di Lampedusa, 2000).

Hledání adekvátní (nové) podoby interpretace kulturního dědictví je nicméně dynamickým a dlouhodobým procesem. V zájmu zatraktivnění nabídky vtrhly do hradních a zámeckých nádvoří laciné, podbíživé aktivity s „kulturou strašidel“ vycházející vstříc požadavku „bavit se“, pořádají se nejrůznější kostýmované prohlídky atd.,² ale objevila se i serióznější nabídka. Zmíňme také nástup digitálních technologií (srov. Hudec et al., 2020).

Jak účinně naplňovat vzdělávací (i jiné) potřeby rodin při poznávání památek prakticky vyzkoušel a teoreticky popsal mezinárodně oceněný projekt *Památky nás baví* (Havlůjová, Indrová, Svoboda et al., 2015), přičemž zvolenou formou se stala památková edukace (tamtéž, s. 18). Její plošné (systémové) uplatnění v ČR je však zejména z personálního hlediska delším procesem.³ V duchu pedagogického optimismu zde nicméně dejme prostor příkladu dobré praxe namísto té „mrzuté“.

PROFIL BAROKNÍHO FESTIVALU HORTUS MAGICUS

V kroměřížské Květné zahradě se od roku 2014 pořádá festival barokní kultury Hortus magicus. Na jednu stranu navrácí návštěvníky do doby zakladatele Libosadu, olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695), na druhou stranu neinterpretuje tuto památku jako oživené muzeum,⁴ nýbrž jako cosi, co stále ještě žije vlastním životem. Rozvíjí v zahradě kulturu „baroka 21. století“ (obr. 1). Z hlediska komplexnosti festivalu by se dalo hovořit o Gesamtkunstwerku: na základě studia původní ikonografie, hudebních partitur proslulého zámeckého hudebního archivu a dalších pramenů je pro návštěvníky během tří letních dní připraven bohatý program sestavený z hudebních a divadelních představení, floristické výzdoby, ohňostroje, komentovaných prohlídek zahrady, dobových her, ochutnávek jídla atd. Pro každý ročník festivalu je voleno jednotící téma vycházející zpravidla z hlavního večerního představení, které dává ideovou náplň všem dílčím aktivitám.⁵ Významnou návštěvnickou skupinou festivalu jsou rodiny, kterým je část programu vytvářena na míru. Kromě

² Spojení (dominantní) zábavy a vzdělávání, které je motivované ekonomickými zájmy pořadatele, je v pedagogické literatuře označováno jako *edutainment*.

³ Srovnáme zde situaci v muzeích a galeriích, kde se profese galerijních a muzejních pedagogů etablovala a plošně rozšířila na základě nezdolného úsilí nadšenců, které má kořeny již v osmdesátých letech 20. století (Brabcová, 2003).

⁴ V tom můžeme poukázat na rozdíl od českokrumlovských snah, kde pořádání barokních slavností směřuje k jejich co nejvěrnější rekonstrukci (srov. Pavelec & Slavko, 2015).

⁵ Pořadatelem festivalu Hortus magicus je agentura Kulturní Morava (www.hortusmagicus.cz).

Obr. 1. Festival Hortus magicus rozvíjí v zahradě „baroko 21. století“ (foto autor)

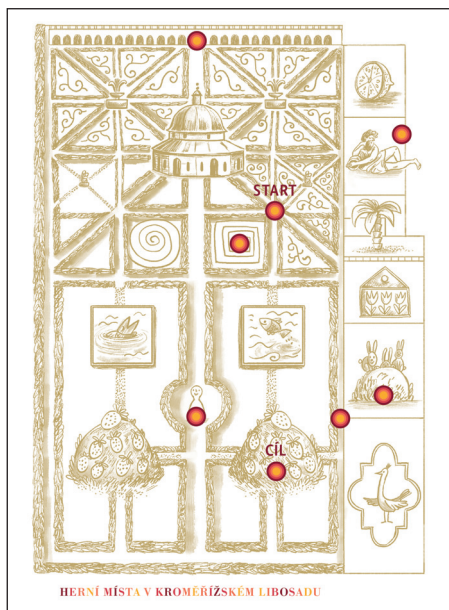
dětských představení a herního mobiliáře (například barokní houpačka) je to nabídka herních aktivit dimenzovaná pro zhruba pět set osob.

HRY JAKO PŘÍLEŽITOST PRO MEZIGENERAČNÍ UČENÍ

Hry připravované během festivalu pro rodiny jsou nabízeny formou osmi vzájemně souvisejících a provázaných stanovišť, která jsou obsluhována lektory.⁶ Rodiny se po zahradě pohybují

samostatně. Při vstupu do zahrady obdrží návštěvníci společně se vstupenkou herní kartu (obr. 2), která obsahuje plánek zahrady s vyznačenými stanovišti a prostorem pro otisk razítek po splnění úkolů. Aktivity jsou nabízeny během všech tří dní festivalu od 10 do 17 hodin a zájemci je mohou navštěvovat v libovolném čase a pořadí, s výjimkou jednoho stanoviště, které funguje jako cílové. Zde je účastníkům po splnění posledního úkolu předána drobná odměna.

⁶ Jedná se o zaměstnance Národního památkového ústavu, lektory Muzea umění Olomouc, dobrovolníky ze souborů historického tance a šermu i brigádníky.

Obr. 2. Přední a zadní strana herní karty (výtvarné řešení E. Chytková, reprod. archiv NPÚ)

Z formálního hlediska mají tedy aktivity charakter akce typu „pohádkový les“. Ovšem tím, že program po obsahové stránce garantují muzejní a památkové pedagogy, obsah stanovišť má edukativní rozměr zaměřený na interpretaci kulturního dědictví. Projevuje se to již volbou námětu her. Ty jsou zpravidla inspirovány antickou mytologií, konkrétně Ovidiovými *Proměnami*, které jsou určující pro ikonografii zahrady.⁷ Předmětem interpretace je pak dále historie zahrady, její charakter a principy, na kterých je založena, jednotlivé části památky i řemeslné postupy, pomocí nichž byla utvořena či je nadále udržována.

Nabídka je vytvářena tak, aby zážitky z návštěvy zahrady sdílela rodina společně. Tím se podporuje rodinné či **mezigenerační učení**: rodiče či prarodiče jsou tutori dětí, ale vznikají i situace, kdy tomu může být naopak (Havlůjová et al., 2015, s. 90). U konkrétní aktivity tak dospělí pouze nepozorují své děti, nýbrž podílejí se na procesu objevování či tvorby, chválí, povzbuzují, sdílí radost, nechávají se poučit dětmi a podobně (obr. 3).

Zastavme se ještě krátce u významu her jako svého druhu vzdělávací příležitosti pro rodiny. Jsou to právě hry a další formy výchovy zážitkem, které jsou ade-

⁷ V roce 2016 tak například tvořily koncept příběhy ze života boha Apollona.

kvátní formou vzdělávání této návštěvnické skupiny (viz např. Pávková et al., 1999, s. 77–81; Jirásek, 2001, s. 6–16). Hry jsou obvykle považovány za přirozený způsob socializace malých dětí, za cestu, která je vede ke zkušenostnímu poznání. Obsahují informace podobně jako mýty. Díky poznávací funkci her si děti vysvětlují každodenní okolní svět a přizpůsobují se jeho rádu (viz např. Piaget & Inhelder, 2007).

TAJEMSTVÍ LIBOSADU

Ze šesti realizovaných programů festivalových her představuje tento příspěvek

ten zatím poslední, uskutečněný v roce 2019.⁸ V témže roce vydal Národní památkový ústav knihu *Tajemství Libosadu* (Hudec, 2019). Jedná se o specifický formát „pohádkového či dětského průvodce po památce“, kdy je literatura prostředkem k poznávání hmotného kulturního dědictví a zároveň motivací k osobní zkušenosti z prožitku. Hlavním hrdinou příběhu je chlapec Robert, který je na prázdninách v Kroměříži u svých prarodičů. Prastaré stromy rostoucí v Květné zahradě ho přenesly do období baroka. Robert se díky tomu setkává s mnoha lidmi pečujícími o zahradu v době její-

Obř. 3. Rodiče jsou plnohodnotnými účastníky mezigeneračního učení (foto autor)

⁸ Program her připravených pro rok 2017 byl představen v publikaci *Památková edukace v historických zahradách a parcích* (Havlůvová & Hudec, 2019, s. 226–232).

ho vybudování i s vrstevníky Bohdankou a Johanem, kteří se stanou jeho průvodci při dobrodružném objevování krásy zahrady i poznávání dobových zvyklostí, profesí a realití.

Připravená herní nabídka byla koncipována tak, že návštěvníci se vydávají po stopách Robertových dobrodružství, neboť i festival barokní kultury Hortus magicus poskytuje příležitost „cestovat v čase“. Herní stanoviště byla připravena na osmi místech, která odpovídají vyprávěnému příběhu. To bylo podtrženo situováním reprodukcí působivých ilustrací z knihy na malířské stojany u jednotlivých stanovišť. Protože Robertova cesta zahradou byla započata setkáním s prastarými habry, bylo tentokrát závazné (určené) nejen poslední, nýbrž i první zastavení.

Mluvicí habry

V návaznosti na vyprávění z knihy účastníci aktivity procházeli habrovým loubím, které bylo ozvučeno šesticí ukrytých bezdrátových reproduktorů. Pouštěné zvukové nahrávky vytvářely dojem vyprávění stromů. Dvě zvukové stopy byly rozhovorem stromů, jedna byla pojata jako vyprávění stromu pamětníka (např. „Před sto čtyřiceti lety jsem slyšel v Kroměříži poprvé houkání vlaku.“), další vyzývaly účastníky k aktivitě („Ty jo, já mám pocit, že mi na kůře roste nějaká houba. Podíváš se?“) nebo k vcítění se do údělu stromu („Každý rok se mi hůř a hůř dýchá.“).

Následně návštěvníci vystřihovali z tvrdého papíru předtiskuté obrysy habrových listů. Pomocí tuše nebo černé fixy pak doplňovali žilnatinu listů – buď v souladu s realitou, nebo jako výtvarnou inspiraci – a následně listy kolorovali. Vytvořili si tak atribut zahrady určený k zavěšení na krk nebo přišpendlení na oděv.

V labyrintu

Úkolem účastníků bylo nalézt cestu do středu čtvercového bludiště z habrového živého plotu a zde ještě nalézt cestu v matematickém bludišti. To bylo vytvořeno z dvaceti pěti dlaždic opatřených čísly. Číselná hodnota na dlaždici určovala počet kroků, které hráč může udělat jedním směrem. Cílem bylo ocitnout se ve středu bludiště. Aktivita akcentující geometrický a matematický charakter zahrady se stala výzvou jak pro děti, tak pro jejich rodiče. Pro menší děti pak byla připravena alternativa – možnost házet plstěnými kroužky na trofej Minotaura (rohy na kůlu).

Tajemství perspektivy

Jedním z principů, na kterém je zahrada založena, je perspektiva. Účastníci mohli konstruovat obrázek se sloupy kolonády na principu boční perspektivy.⁹

Vodní stroj

Centrální zahradní stavba (Rotunda) byla budována jako vodní pavilon

⁹ Srov. <https://prima.iprima.cz/krejzovi/krejzovi-24-pomucka-pro-kresleni-perspektivy>

Obr. 4. Rodiny sestavovaly v zahradě vodní stroj (foto autor)

s důmyslným vodním strojem, který dokázal nečekaně smáčet návštěvníky. Protože dnes již takto nefunguje, připravili lektori návštěvníkům příležitost jednak osvěžit se vodními tryskami v zahradě a jednak sestavit vlastní vodní stroj za pomoci sady plastových lahví, hadiček, vodních mlýnků aj. (obr. 4). Aktivita opět přinesla velkou radost celé rodině a příležitost k vyučovacím chováním, mezigeneračnímu učení. Současně se při ní naplnil princip dotváření díla pomocí hry.¹⁰

Čarovná grafika

V návaznosti na příběh, ve kterém se Robert setkává s malířem Nypoortem, měli účastníci možnost pracovat s fotokopiemi rytiny tohoto umělce, a to na místě, které je na dobovém výjevu zachyceno. Rytina byla reprodukována na průsvitnou fólii. Jejím vložení do speciálního pouzdra, které si účastníci vyrobili a kolorovali, vznikl „kouzelný obrázek“ – černobílá rytina se po vytažení z kapsle rámu změní v barevnou (obr. 5).¹¹

¹⁰ Dotváření díla není založeno na interpretační libovůli, nýbrž na pokorné snaze o odkrytí jeho smyslu a poslání – a ta se nevylučuje s kreativitou (Eco, 2015).

¹¹ Průběh aktivity je představen zde: www.youtube.com/watch?v=uQRorab922I

Obr. 5. Ilustrace Elišky Chytkové z knihy *Tajemství Libosadu* a výsledek výtvarné aktivity v zahradě v podobě posuvného obrázku (foto autor)

Zahradnické práce

Pro uvědomění si, že za krásou Květné zahrady stojí kontinuita namáhavé práce zahradníků, byly v zahradě pro účastníky (v návaznosti na vyprávění) připraveny válce pro urovnávání mlatové cesty.

Luk a lyra

Robert je v příběhu nucen zvolit si jako nástroj záchrany obyvatel zahrady buď luk, nebo lyru. Ve stejné situaci se ocitli i návštěvníci, kteří měli příležitost střítet z luku do terče nebo hrát na pentatonicky laděnou lyru. Skrze nabídnuté činnosti tak zakoušeli dvě tradiční formy užívání zahrady.

Setkání s biskupem Karlem

Setkání s biskupem se odehrálo v souladu s příběhem na vyvýšeném místě jednoho z Jahodových kopečků, odkud je možné přehlédnout celou zahradu. Ne-

jednalo se o sekání s kostýmovaným lektorem, nýbrž biskup byl zhmotněn podle principu „šaty dělají člověka“ materiálově věrnými replikami biskupských insignií mitry a berly. Účastníci zde dále skládali erb biskupa Karla, který ve zkratce symboliky vypovídá o roli biskupa jako správce moravské církve a současně světského knížete. Lektoři zde podle zájmu účastníků poskytli výklad k jeho jednotlivým součástem. Jako odměnu si mohli za splnění všech úkolů vybrat z nabídky odznaků (butonů) s motivy z knihy.

ZÁVĚR

Promyšlená nabídka aktivit pro rodiny na bázi vzdělávání zážitkem může být adekvátní formou užitečného trávení volného času rodin v historickém prostředí. Mimořádný edukační potenciál mají v tomto ohledu právě zahrady (Hudec & Křesadlova, 2015, s. 12). Tento druh neformálního vzdělávání představuje alternativu účasti rodin na klasických prohlídkách s prů-

vodcem, kde děti jsou nezřídká rukojmími záliby svých rodičů a kde nedostatečné zohlednění jejich potřeb vede k nespokojenosti nejen jednotlivých členů rodiny, nýbrž také ostatních návštěvníků i průvodců (Ranochová, 2019, s. 314).

LITERATURA

- Brabcová, A. (Ed.). (2003). *Brána muzea otevřená*. Náchod: JUKO.
- Brezina, I. (2014). *11 důvodů, proč zrušit oblíbené průvodce na hradech a zámcích*. (Online). Dostupné z <https://g.cz>
- Eco, U. (2015). *Otevřené dílo*. Praha: Argo.
- Foltýn, D. (2008). *Prameny paměti: Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. Praha: Pedagogická fakulta UK.
- Havlůjová, H., & Hudec, P. (2019). *Památková edukace v historických zabradách a parcích: příklady dobré praxe*. Praha: NPÚ.
- Havlůjová, H., Indrová, M., Svoboda, P. et al. (2015). *Památky nás baví 4: Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací*. Praha: NPÚ.
- Holden, J. (2006). *Cultural value and the crisis of legitimacy: Why culture needs a democratic mandate*. London: Demos.
- Hudec, P. (2019). *Tajemství Libosadu*, Praha: NPÚ.
- Hudec, P. et al. (2020). *Kunstkamora v tabletu 2*. Muzeum umění Olomouc.
- Hudec, P., & Křesadlová L. (Eds.). (2015). *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ.
- Jirásek, I. (2003). Vymezení pojmu zážitková pedagogika. *Gymnasion*, 1, 6–16.
- Kubů, N. (2011). *Typologie interiérové náplně na památkových objektech. Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*. Praha: NPÚ.
- Pavelec, P., & Slavko, P. (Eds.). (2015). *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivalů v prostředí hradů a zámků*. Praha: NPÚ.
- Pávková, P. et al. (1999). *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (2007). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál.
- Ranochová, R. (2019). Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu. *Zprávy památkové péče*, 79(3), 233–384.
- Saint-Exupéry, A. de (1984). *Malý princ*. Praha: Albatros.
- Tomasi di Lampedusa, G. (2000). *Gepard*. Praha: Academia.

Mgr. Petr Hudec

Národní památkový ústav; e-mail: hudec.petr@npu.cz